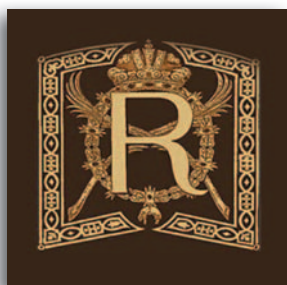

Hudebníci a hudební život

v královském městě Brně v 16. a raném 17. století

Vydáme-li se po stopách hudebníků v královském městě Brně, na první pohled se odkrývá směsice jmen kantorů, zpěváků, varhaníků a trubačů, o nichž není mnoho známo a mohlo by se zdát, že tito hudebníci nikterak neovlivnili brněnský renesanční hudební život. Opak je však pravdou.

TEXT — HANA STUDENIČOVÁ

Po hlubším studiu se totiž vynořují velmi zajímavé vazby mezi jednotlivými hudebníky v rámci jednoho města, ale v mnoha případech také vazby v rámci celé Moravy, ojedinele i v rámci středoevropského prostoru.

Kantor Sebastian Tirner

Centrem hudebního dění v královském městě Brně se stal v předbělohorském období jednoznačně farní kostel sv. Jakuba. K nejvýraznějším hudebním osobnostem v tomto chrámu patřil Sebastian Tirner. Na místo svatojakubského kantora jej městská rada přijala roku 1568. Kromě ročního platu (téměř 80 zl.) mu byl vyměřen poměrně vysoký příspěvek pro zpěváky kantorátu (134 zl. 12 gr. ročně na jejich plat a na další náklady spojené s bydlením a stravou). Co

přesně dělal Sebastian Tirner před nástupem na post svatojakubského kantora, není známo. V Brně se však musel již nějakou dobu před jmenováním do funkce zdržovat. Roku 1564 zde totiž získal městské právo, což se mohlo stát pouze za předpokladu, že se dotýčný ve městě usadil, koupil zde dům, vykonával své řemeslo nebo uzavřel sňatek s místní měšťankou. Coby kantor u sv. Jakuba působil Sebastian Tirner do roku 1587. Po smrti své první ženy Salomeny se roku 1592 znovu oženil. Tento dlouholetý kantor a také významný brněnský měšťan zemřel 3. září roku 1594, jeho poslední vůle se do dnešních dnů nedochovala.

Varhaník Elias Tirner

V hudebních šlépějích svého otce pokračoval syn Elias. Roku 1584 přijal místo varhaníka u sv. Jakuba v Brně a kromě dvou let vykonával tuto funkci pozoruhodných třicet čtyři roků (1584–1600 a 1602–1618). Z jeho osobního života jsou známá jména dvou manželek a několik zpráv o křtu jeho dětí. Elias Tirner zemřel v Brně v lednu roku 1624. Ačkoliv se v tomto případě jeho testament dochoval, je až s podivem, že neobsahuje žádné zásadní zprávy o hudebních nástrojích nebo o hudebninách, které musel tento

dlouholetý svatojakubský varhaník nepochybně vlastnit.

Zprávy o hudebních dovednostech hudebníků se musely šířit napříč markrabstvím moravským. Roku 1587 měla o služby Eliase Tirnera zájem olomoucká městská rada. Jeho otec Sebastian Tirner odepsal v květnu toho roku olomouckým, že Elias nemůže přijmout uvolněné místo varhaníka u sv. Mořice v Olomouci, poněvadž již působí jako varhaník u sv. Jakuba v Brně. Elias v Brně pobíral roční varhanický plat ve výši 60 zl. a k dispozici měl služební byt. Sebastian i Elias Tirner zastávali významné místo v brněnském městském životě. Kromě svých hudebnických funkcí byli oba váženými měšťany, brněnskými radními a správci účtárny. Elias Tirner působil dokonce v letech 1613–1616 coby městský rychtář.

Repertoár na kůru sv. Jakuba

Z hudebního pohledu lze označit dobu jejich působení u sv. Jakuba za vrcholné období hudební kultury města Brna v předbělohorské éře. V této době se na svatojakubském kůru zpívalo z dodnes dochovaných středověkých liturgických kodexů, ale zejména ze dvou unikátně dochovaných brněnských polyfonních chorbuchů. Tyto rukopisy obsahují

Veduta Brna z roku 1617 na rytině Jorise Hoefnagela.

polyfonně zhudebněná mešní ordinária a propria franko-vlámských renesančních skladatelů. Mimo to přibývaly do svatojakubské sbírky hudebnin také aktuální tisky s vícehlasými kompozicemi, které zasílali městským radám sami skladatelé. Jednalo se o výhodný obchodní tah, kdy tito skladatelé darováním konkrétního hudebního díla dosáhli nejen své sebeprezentace a šíření skladeb se tak často událo napříč středoevropským prostorem (tyto hudebniny byly totiž posléze předány magistrátem na kostelní kůr městského farního kostela, kde se z nich mohlo zpívat). Na druhou stranu však sami skladatelé očekávali za poskytnutý dar finanční ohodnocení. Výše odměny se pak lišila dle možností každého města. V případě Brna zaujímá roku 1606 vyplacená částka 30 zl. bratřím Lassovým za darovanou sbírku *Magnum opus musicum* (Mnichov 1604) jejich otce Orlanda di Lasso, v té době již zemřelého vévodského kapelníka v Mnichově. Ve srovnání s jinými městy, kam byla tato sbírka rovněž zaslána (Olomouc – 15 zl., Vídeň – 25 zl., Norimberk – 12 zl., Augšpurk – 10 zl., Freiberg – 6 zl. ad.), tato suma skutečně vyniká. Jedině v případě kardinála Ditrichštejna, který obdržel sbírku motet v témže měsíci, jako brněnská nebo olomoucká městská rada, lze doložit stejnou výši odměny (30 zl.).

Kantorát

Otázkou zůstává, kdo z těchto rukopisů a polyfonních tisků u sv. Jakuba v Brně zpíval? Kantor, coby

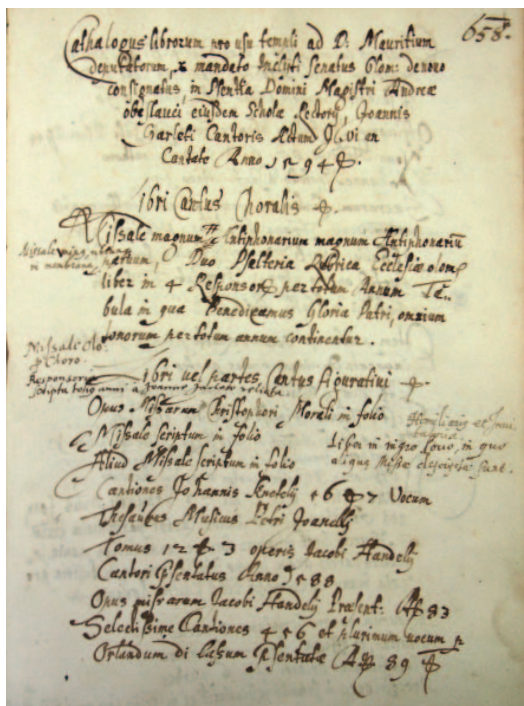
ředitel kůru, měl na starost nácvik nových skladeb a jejich následné provedení na kostelním kůru spolu s chrámovým sborem (kantórem). Tento sbor tvořilo obvykle osm zpěváků, nejčastěji mladších žáků městské školy, kteří zpívali diskantový part, a starších žáků či pomocných učitelů zpívajících party altu, tenoru a basu. Konkrétně roku 1568, kdy byl na post kantora přijat Sebastian Tirner, se v brněnských pramenech zmiňují vždy dva zpěváci na každý hlas. Starší zpěváky lze chápat již jako profesionální hudebníky, kteří za svůj zpěv v kostele obdrželi finanční odměnu (12 zl. za rok).

Basista a pozdější kantor Joannes Garletus

Z doby působení Sebastiana Tirnera v pozici svatojakubského kantora je známo jen několik málo jmen těchto zpěváků kantorátu, detailní informace o jejich životě však většinou chybí. Jedna osobnost však z této řady jmen vyniká. Jedná se o Joannese Garleta, který je znám jako pomocný učitel (subkantor/kollaborant) a basista u sv. Jakuba v Brně v letech 1568–1578. Roku 1578 zaslal dopis olomoucké městské radě, v němž se uchází o post kantora u sv. Mořice, přičemž toto místo skutečně téhož roku získal (ve funkci vystřídal Galla Holleyna, olomouckého kantora, který odešel na místo školního mistra do Brna). Znovu se s Garletovým jménem setkáváme roku 1589 v souvislosti se stížností, kterou zaslal olomoucké městské radě. Garletovi

Titulní strana sbírky *Magnum opus musicum Orlandi di Lasso* (Mnichov 1604).

Seznam hudební svatomořického kůru v Olomouci, který sepsal roku 1594 kantor Joannes Garletus a rektor Andreas Obeslavius.

byl vyplácen pravidelný půlroční plat, nicméně prosí městskou radu také o proplacení odměny za zpěv *Salve*, které nezpívá jen o svátcích, ale také během celého roku každou neděli večer ve 22 hodin. Zda se jednalo i v tuto pozdní hodinu o zpěv nešpor a kompletáře, který byl označován dle Martina Horyny v dobové terminologii právě jako *Salve*, zůstává otázkou.

Hudební inventáře

S Garletovým jménem se pojí také dva dochované hudební inventáře z Olomouce. První inventář sepsal roku 1594 Garletus spolu s tehdejšími rektorem svatomořické školy, magistrem Andreasem Obeslaviem. Inventář uvádí vedle desítky rukopisných chorálních knih také rukopisné polyfonní sborníky (podobné zřejmě těm dvěma dochovaným brněnským) a další tisky věnované olomoucké městské radě. Na Garleta odkazuje i druhý, mladší inventář z roku 1602, který na ten první plynule navazuje. Jedná se o seznam hudební tohoto dlouholetého svatomořického kantora, které on sám těsně před svou smrtí roku 1602 odkázal kostelu. Inventář byl sepsán 23. ledna 1602, Garletus zemřel ani ne o měsíc později, v neděli před Popeleční středou roku 1602.

Školní mistr Gallus Holleyn

K dalším významným osobnostem brněnského hudebního života patří

již jednou zmíněný Gallus Holleyn. Před rokem 1567 působil Holleyn coby školní mistr na městské škole v Mohelnici, odkud také pocházel. Roku 1567 jej na místo kantora svatomořické školy v Olomouci doporučil jeho švagr Martin Wandler, tehdejší školní mistr v Nise. Holleyn místo kantora v Olomouci ještě téhož roku přijal. Roku 1569 si však stěžoval u městské rady na svůj plat, prosil o zvýšení platu nejen pro sebe, ale i pro své zpěváky na kůru. V Olomouci působil až do roku 1578, poté přijal post školního mistra u sv. Jakuba v Brně, kde se také usadil. Roku 1582 zde koupil v dnešní Veselé ulici dům za 330 zl. Holleyn byl zřejmě také literárně činný. Loucký opat Šebastián Freytag z Čepirohu mu 1. dubna roku 1578 poděkoval za zaslouženou báseň a odměnou mu poslal 10 tolarů a slib, že bude i nadále podporovat jeho literární snažení i úsilí po lepším společenském postavení. Roku 1581 se Holleyn také podílel na přehlédnutí a zřejmě i opravách antifonáře starobrněnských cisterciáků, který je dnes uložen ve Vědecké knihovně v Olomouci. U sv. Jakuba v Brně působil coby školní mistr až do roku 1585, kdy zemřel. O jeho úmrtí se dozvídáme z dochovaného dopisu, ve kterém prosil Stanislav Pavlovský brněnského písaře Jana Mencla z Kolsdorfu o pomoc s obsazením místa po G. Holleynovi. Roku 1586 se zmiňuje jistá Anna, vdova po Gallu Holleynovi, více o jeho rodině však není známo.

Svatojakubský kůr jako významné hudební centrum

Všechny výše zmíněné hudební osobnosti (G. Holleyn coby školní mistr, S. Tirner v pozici kantora a J. Garletus jako jeden ze zpěváků kantorátu) utvářely z městské školy, a především z kostela sv. Jakuba významné centrum hudebního dění v 16. století, které se zřejmě mohlo svou kvalitou vyrovnat i dalším městům střední Evropy. Do druhé fáze rozkvětu svatojakubského kůru patřilo období, kdy se školním mistrem stal Albertus Norige, kantorem Matheus Pollentarius a varhaníkem již zmíněný Elias Tirner.

Matheus Pollentarius nastoupil na místo kantora po Sebastianu Tirnerovi a zastával tento post až do roku 1619, tedy pozoruhodných třicet dva let. Je až s podivem, že o životě tohoto dlouholetého kantora se doposud nepodařilo

zjistit nic bližšího. Školní mistr Albertus Norige řídil svatojakubskou školu po dobu sedmnácti let (1589–1606). Při jeho odchodu ze školských služeb mu městská rada r. 1606 uspořádala slavnostní hostinu. Jeho jméno se v letech 1595 a 1604 objevuje také v seznamech členů měšťanské sodality Zvěstování Panny Marie. Jednalo se o nejstarší brněnskou měšťanskou sodalitu složenou z měšťanů převážně italského původu. V téže době, konkrétně mezi roky 1591 a 1615, působil v Brně také mistr trubač jménem Elias Haberlandt. Roku 1591 si Haberlandt koupil dům v dnešní Kramářské ulici za 126 zl. a roku 1600 dům na Zelném trhu (tento menší dům v horní části Zelného rynku od Haberlandta odkoupil roku 1613 kardinál Ditrichštejn pro stavbu rodového paláce).

Závěr

Město Brno, coby jedno ze čtyř největších královských měst na Moravě, sice neprožívalo v předbělohorském období tak zásadní rozmach jako třeba města Olomouc nebo Jihlava, nicméně již v tuto chvíli je jasné, že úroveň městského hudebního života se vyrovná jakémukoliv městu střední Evropy. Kromě farního kostela sv. Jakuba lze provádění aktuálního polyfonního repertoáru předpokládat také v kostele sv. Petra a Pavla, kde je prozatím známo jen několik jmen choralistů a varhaníků, případně na kůru kostela sv. Tomáše, odkud se dodnes dochovala řada hudebnin, potažmo i v dalších institucích. Pomyslné střípky z mozaiky hudebních dějin jednotlivých brněnských institucí je však velmi těžké seskládat dohromady. Optimisticky tak působí toto krátké představení brněnských hudebníků, u kterých se alespoň částečně podařilo sestavit jejich životní a profesní osudy. ✘

Téma autorka zpracovala i ve studii: Městská hudební kultura na Moravě v předbělohorském období. Královská města ve středoevropských souvislostech. Disertační práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno 2019; Moravská královská města, Bratislava a Vídeň: shody a odlišnosti v městském hudebním prostředí v 16. a na počátku 17. století, in: Musicologica Slovaca 10 [36], č. 2, s. 177–216. V současné době připravuje knihu, která by měla vyjít v lednu 2023.